

Hyväksymis- ja omistautumisterapia -
menetelmiä diabetesta sairastavan
omahoidon tukemiseen ja
hyvinvoinnin lisäämiseen

Raimo Lappalainen
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto

Taustaa

- On tärkeää tunnistaa psykologisia prosesseja ja mekanismeja, jotka ovat olennaisia onnistuneen hoitotuloksen kannalta terveyttä ja hyvinvointia edistävissä interventioissa.
- Kliinisesti: minkä taitojen opettelu tai mitkä asiat interventiossa ovat erityisesti sellaisia, joihin pitäisi kiinnittää huomiota.
- Tiedetään esim. että psykologien joustavuus on yhteydessä psykologiseen hyvinvointiin ja joustavuuden muutos näyttää ennustavan intervention vaikutusta.

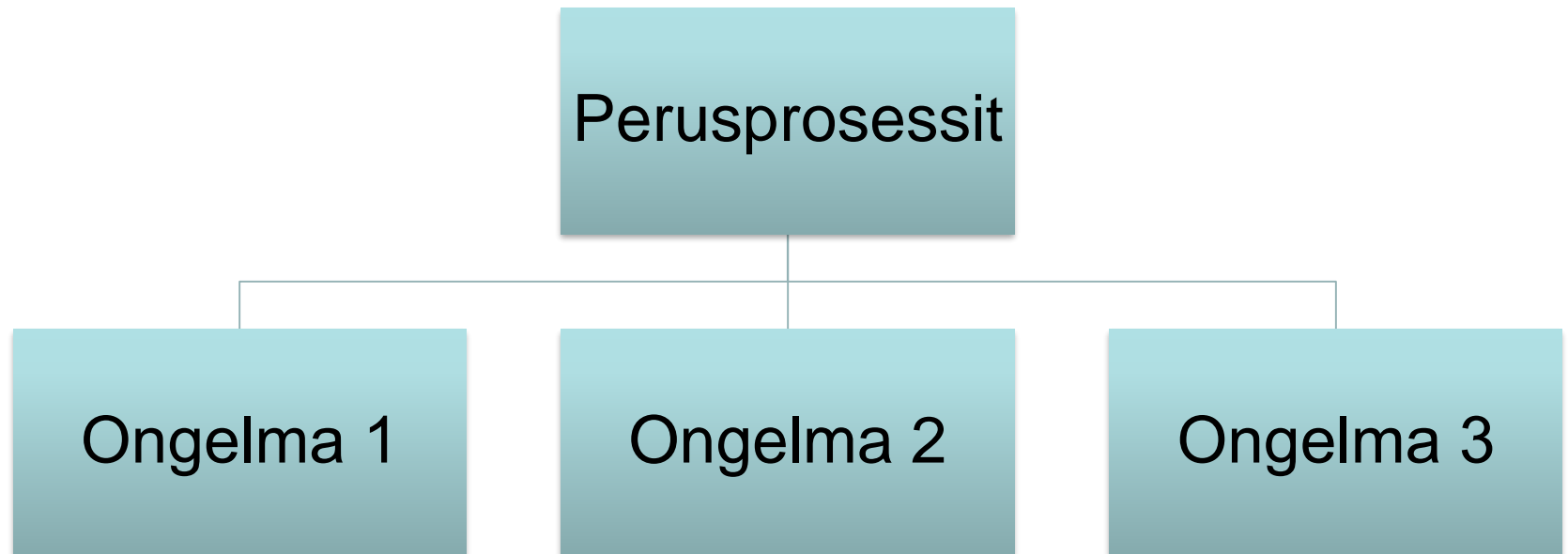

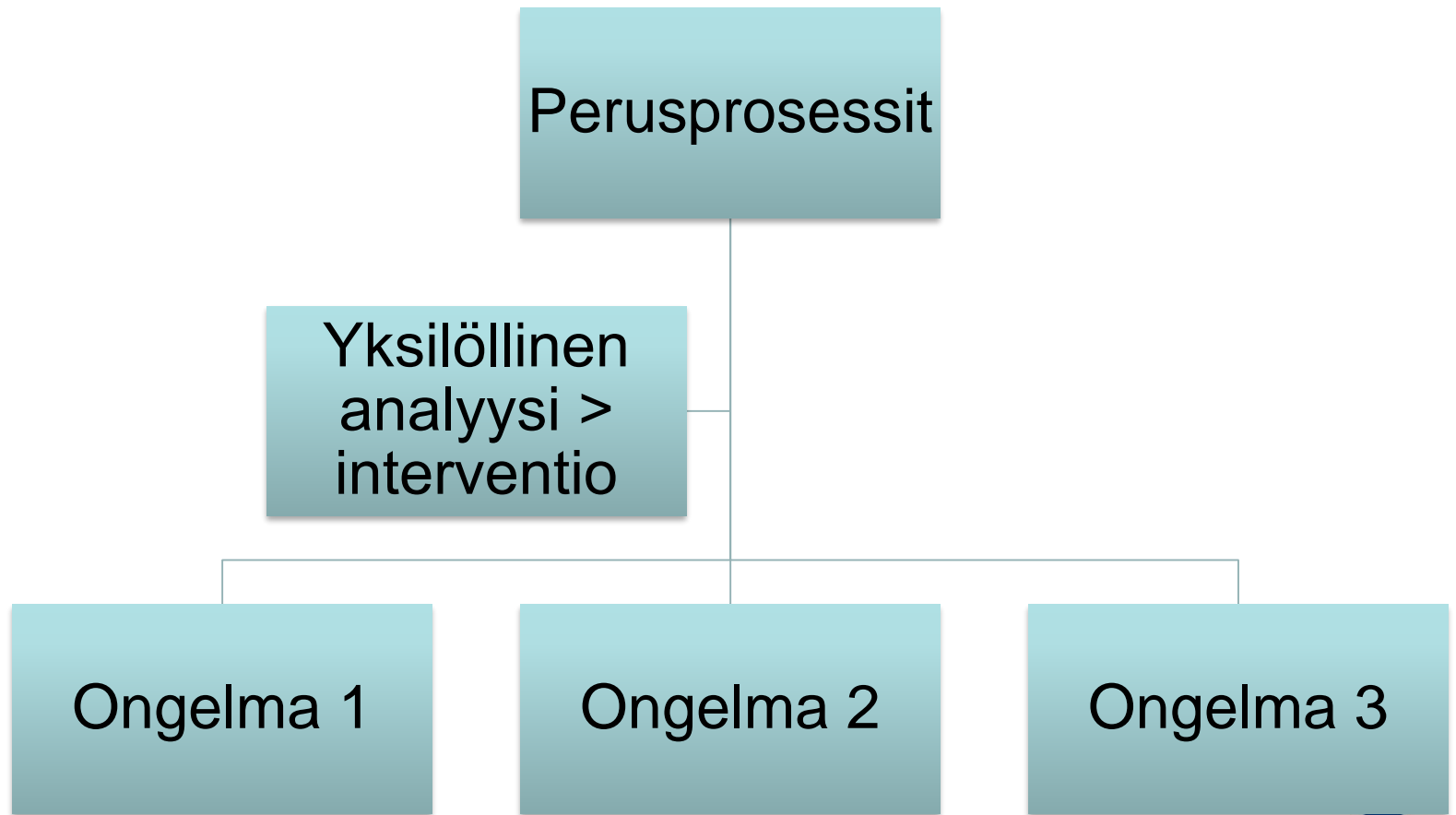

Transdiagnostinen malli ja ajattelu

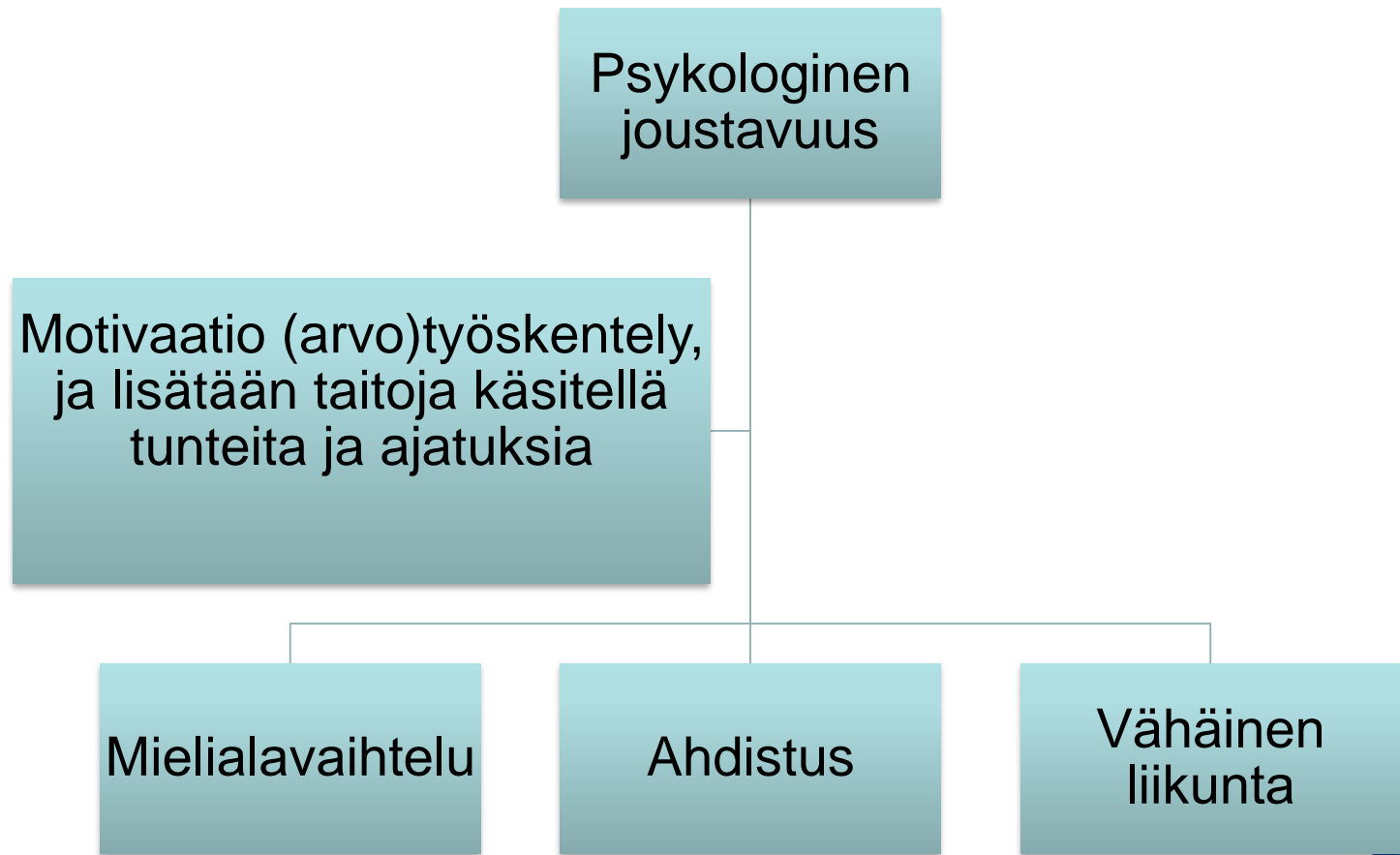

Transdiagnostinen malli

Process-based care

- The third wave of cognitive behavioral therapy and the rise of process-based care
- Steven Hayes and Stefan Hofmann
- World Psychiatry 16:3 - October 2017

Process-based therapy

- Näyttää siltä, että olemme menossa kohti prosessipohjaisia interventiomenetelmiä tai hoitoja (process-based therapy, PBT), joissa interventioita ohjaavat prosessit ja mekanismit pohjautuvat tutkimustietoon.
- Keskittyminen (psykologisiin) prosesseihin, joihin voimme vaikuttaa tarjoaa tutkimukseen pohjautuvan perustan hoidon kehittämiseksi, jota voidaan nimittää prosessipohjaiseksi hoidoksi.

Prosessipohjaiset menetelmät ja toimintatavat hyvinvoinnin edistämiseksi

Tutkimukseen pohjautuvien prosessipohjaisten menetelmien soveltaminen

- Lastentarhoissa
- Esikoulussa
- Koulussa
- Toisen ja kolmannen asteen opetuksessa
- Työpaikoilla
- Periaate: Tarjotaan tutkimukseen pohjautuvia prosessipohjaisia terveyttä ja hyvinvointi edistäviä interventioita siellä missä ihmiset ovat (Prof. Vikram Patel, London, UK)

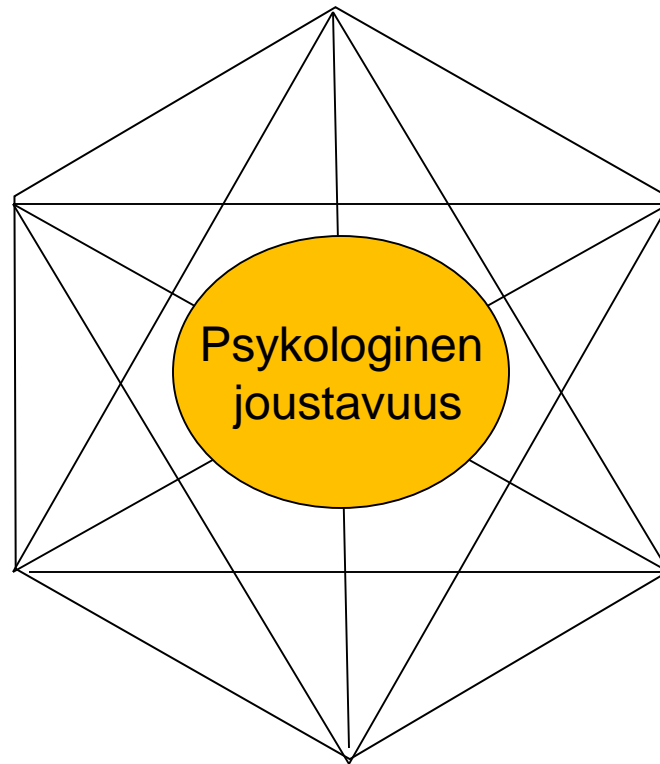

Tavoitteena psykologinen joustavuus

Tietoinen läsnäolo (Mindfulness)
Elä tässä hetkessä – älä mielessäsi

Hyväksyntä
*Hyväksy ajatuksesi
ja tunteesi –
sekä se mitä
et voi muuttaa*

**Vapaudu mielesi
vallasta**
*Et ole yhtä kuin
ajatuksesi*

Arvot
*Selvitä itsellesi,
mikä on Sinulle tärkeää?*

Arvojen mukaiset teot
*Toimi sen mukaan,
mikä sinulle on tärkeää*

Terve minäkäsitys
*Päästetään irti
negat.minäkäsityksestä*

Psykologinen joustavuus ja taidot

- Taidot (1) määritellä ja kuvata oman käyttäytymisen seurauksia sekä nähdä asioiden välisiä yhteyksiä
- (2) Taito toimia niin, että sillä on myönteistä vaikutusta omaan hyvinvointiin, taito sopeutua muutoksiin
- (3) Taidot tarkkaavaisuuden suuntaamiseen sekä (4) ”sisäisten” kokemusten (käyttäytymisen, behavior within the skin) huomaamiseen ja havainnoimiseen
- (5) Taidot sisäisten kokemusten käsittelemiseen (hyväksyntä) siten, että on mahdollisuus tehdä valintoja
- (6) Taidot ajatusten käsittelemiseen siten, että mahdollisuus tehdä valintoja lisääntyy

Painonhallinta

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Väitöskirja psykologisesta joustavuudesta ja painonhallinnasta

- Sairanen, Essi
- Behavioral and psychological flexibility in eating regulation among overweight adults
- University of Jyväskylä, 2016

Painonhallinnan ongelmia

- Dieetit epäonnistuvat usein ja ne eivät ennusta painon alenemista ja painomuutoksen ylläpitämistä pitkällä aikavälillä.
- Ne sen sijaan ennustavat painon nousua ja ylipainoa (Field et al., 2007; Neumark-Sztainer, Wall, Story, & Standish, 2012; Williams, Germov, & Young, 2007).
- Nämä tutkimustulokset viittaavat siihen, että dieetti tai tiukka ruokavalio ei mahdollisesti ole toimiva strategia painonhallinnassa.

Ruokaan liittyvien ajatusten tukahduttaminen haitallista

- On tehty havaintoja siitä, että ruokaan liittyvien ajatusten tukahduttaminen tai välttäminen lisää ruokaan liittyvää ajattelua (Soetens & Braet, 2006).
- Ruokaan liittyvien ajatusten tukahduttaminen ennustaa ruokaa liittyviä halun tunteita, ahmimista, muita syömishäiriöoireita, kehonkuvaan liittyviä epämiellyttäviä ajatuksia (Barnes & Tantleff-Dunn, 2010; Geliebter & Aversa, 2003).

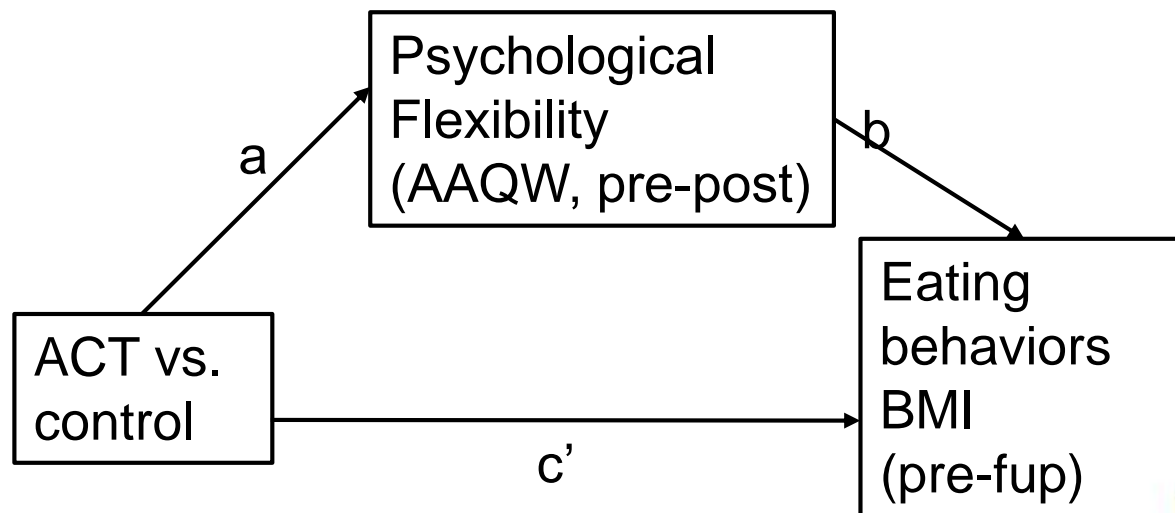
Joustava kontrolli

- Joustava kontrollointi on yhdistetty harvempiin ja lievempiin ahmimiskohtauksiin, kun taas jäykkä syöminen näyttäisi lisäävän syömishäiriö käyttäytymistä (Westenhoefer, 2001).

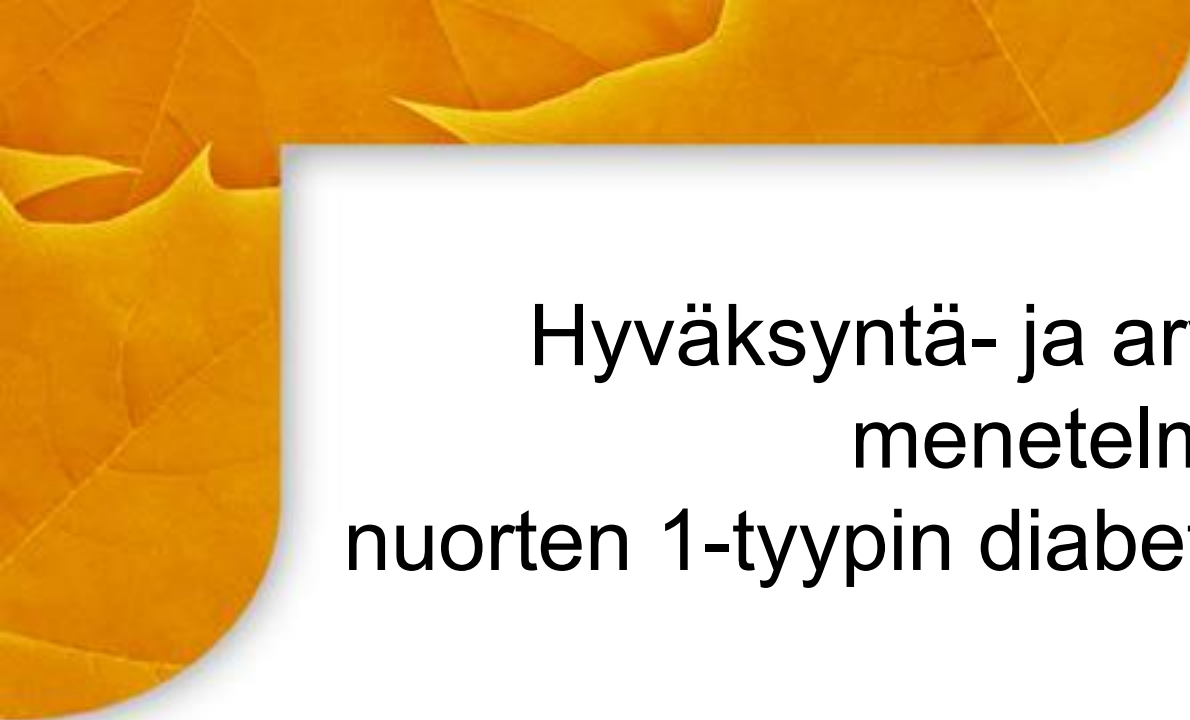
Psykologinen joustavuus ja paino

Painoon liittyvä psykologinen joustavuus välitti intervention vaikutusta painoon ja syömiskäyttäytymiseen (intuitiiviseen syömiseen) hyväksymis- ja omistautumisterapiaan perustuvissa interventioissa (Sairanen, 2016).

Diabetes

Hyväksyntä- ja arvopohjaiset menetelmät nuorten 1-tyypin diabeteksen hoidossa

Ilina Alho, psykologi, lastentaudit, Jyväskylän
keskussairaala

Raimo Lappalainen, prof. Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto

PARTICIPANTS & METHOD

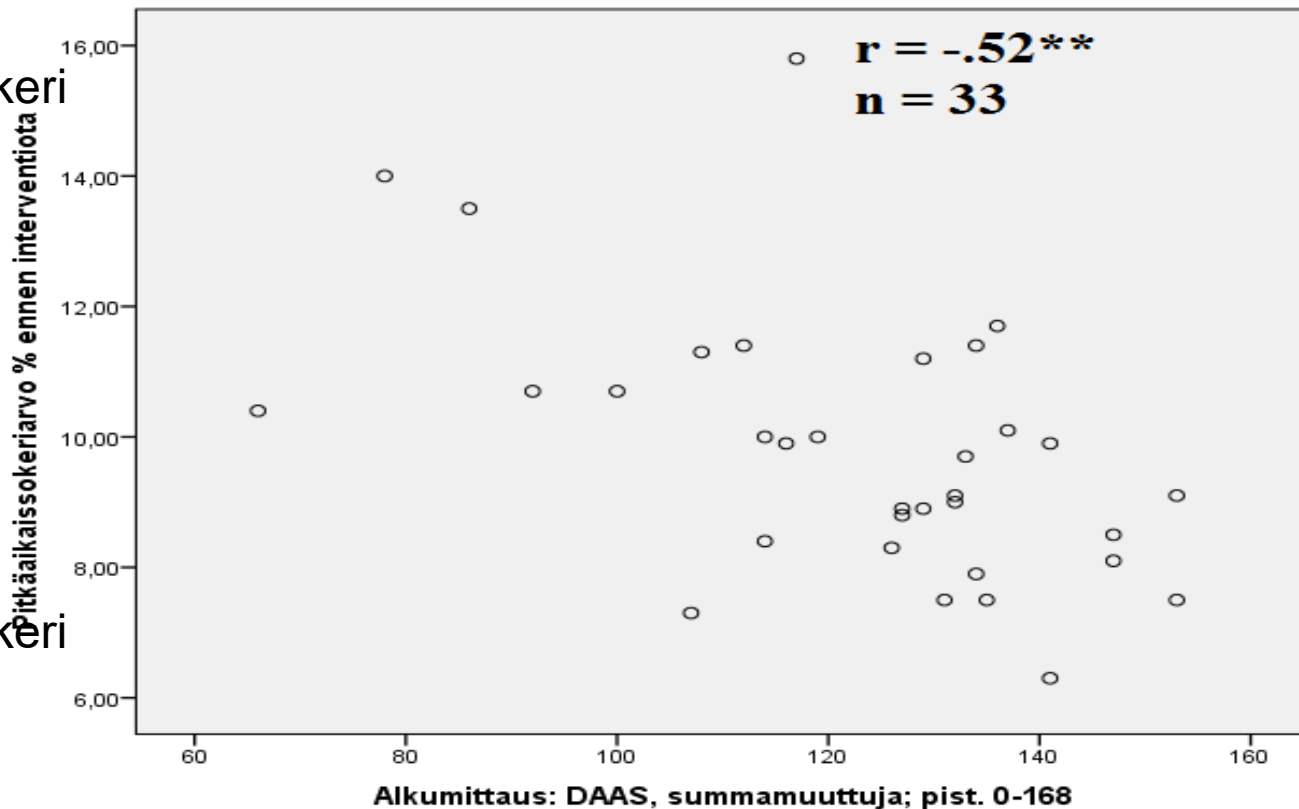
- 12-16- years-old diabetics at Central Finland Hospital's pediatric polyclinic
- HbA1c worse than recommendation
- Participants were randomized either to (1) Treatment as usual+ACT -condition or (2) Treatment as usual –condition
- The purpose was to include 80 adolescents in the study

Psykologisten prosessien yhteys hoitotasapainoon

Pitkäaikaissokeri
korkea

Pitkäaikaissokeri
matala

Diabetekseen liittyvä psykologinen joustavuus kasvaa ---->

Mirka Joro, Laura Juntunen, Pro-gradu

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

DAAS

DIABETES ACCEPTANCE & ACTION SCALE FOR CHILDREN
AND ADOLESCENTES (**DAAS**) Greco & Hart 2005

**DIABETEKSEN HYVÄKSYMIS- JA TOIMINTAKYKYMITTARI
LAPSILLE JA NUORILLE**, suomennos lina Alho

On ihan ok olla surullinen tai peloissaan siitä,
että sairastaa diabetesta.

Työnnän surulliset ajatukset liittyen
diabetekseen pois mielestäni.

Yritän unohtaa, että minulla on diabetes.

Ei ole hyvä ajatella, mitä vaikutuksia
diabeteksella voi olla minuun.

Diabetes estää minua tekemästä asioita, joita
haluaisin tehdä.

Ryhmäohjelma

- Haastattelu
- Tilannekartoitus
- Arvotyöskentely (motivaatio-työskentely)

Tapaaminen
1

- Arvotyöskentely
- Tietoisuustaidot

Tapaaminen
2

- Ajatusten käsittelytaidot
- Hyväksyntätaidot

Tapaaminen
3

- Hyväksyntätaidot
- Minäkäsitys

Tapaaminen 4

- Kertaus
- Tavoitteet jatkoon

Tapaaminen
5

- Seuranta

8
kuukautta

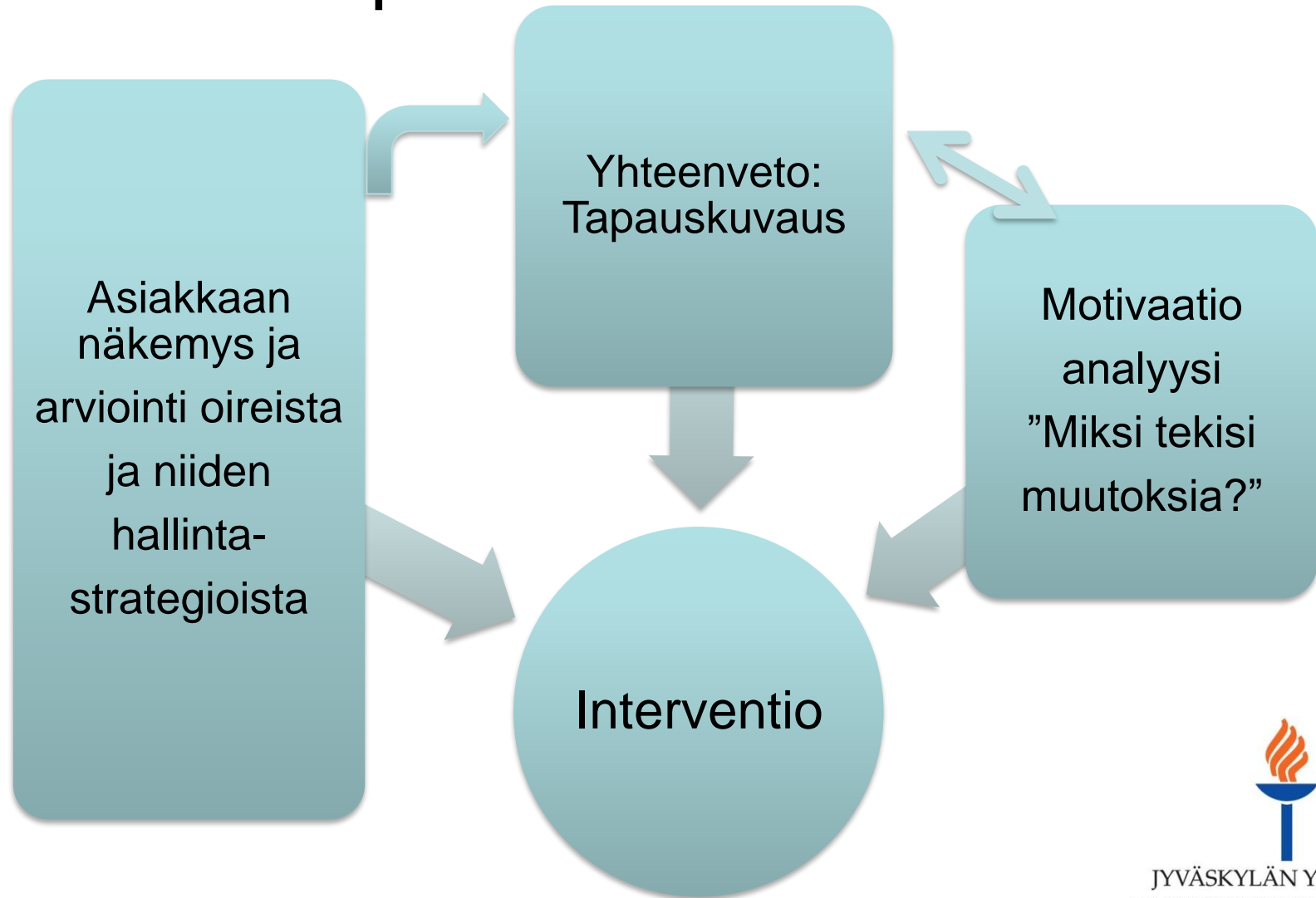
Vanhempien kokemuksia ryhmästä

(Emmiina Ristolainen ja Emma Räihä, Pro-gradu)

- Vanhemmat olivat huomanneet ryhmän vaikuttaneen myönteisesti lapsensa mielialaan sekä keskustelun avoimuuteen: *“[Nuori] on ollut huomattavasti iloisempi ja positiivisempi”* ja *“[Nuori] on nyt paljon rennompi --, ryhmän jälkeen [nuori] puhuu enemmän myös ikävistä asioistaan--”*.
- Vanhemmat kertoivat myös huomanneensa lastensa kasvaneen henkisesti intervention myötä, mikä oli näkynyt esimerkiksi ajatusten ja suhtautumistapojen muutoksina: *“[Nuoren] ajattelu ei tunnu enää olevan niin mustavalkoista liittyen diabetekseen sekä muuhun elämään”* ja *“[Nuoren] oma toimintatapa on muuttunut ja hän osaa tunnistaa omia ajatuksia, esimerkiksi etteivät omat ajatukset ole aina totta”*.

Interventiomalli, jossa hyödynnetään prosessitutkimusta

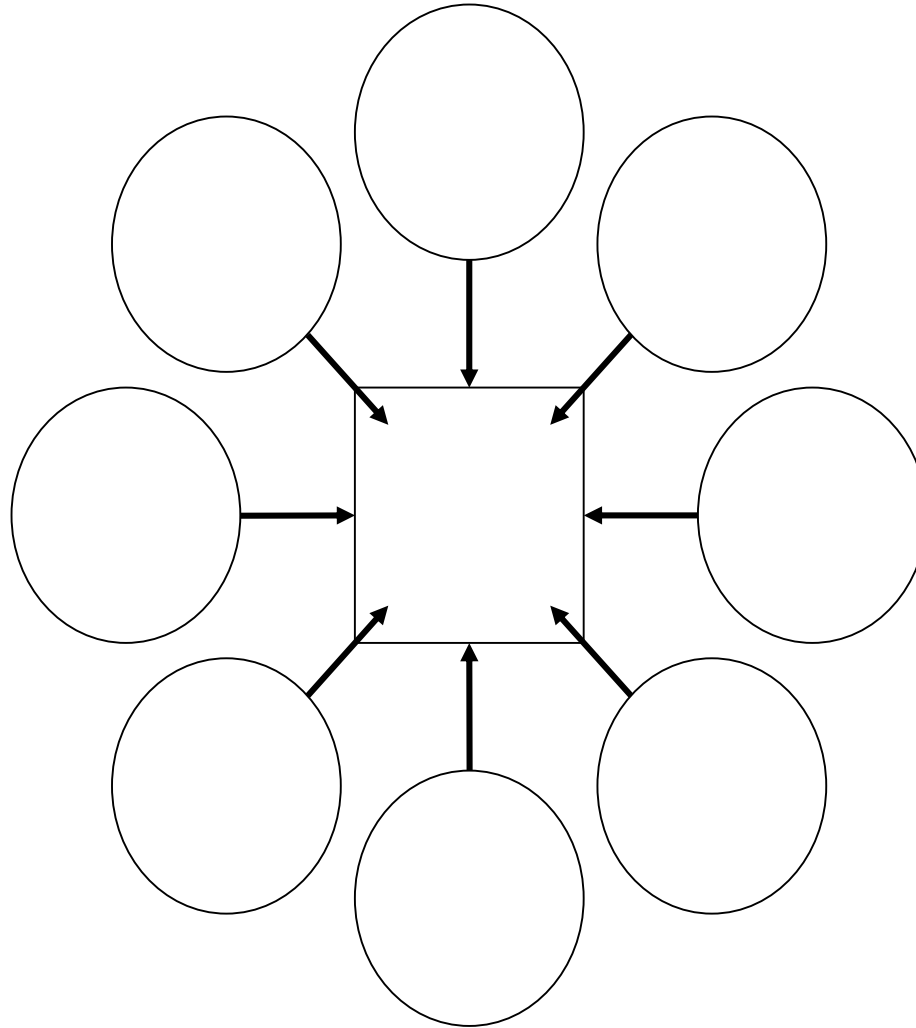
Yksinkertaisia analyysimenetelmiä

ANALYYSI

YHDESTÄ ONGELMASTA

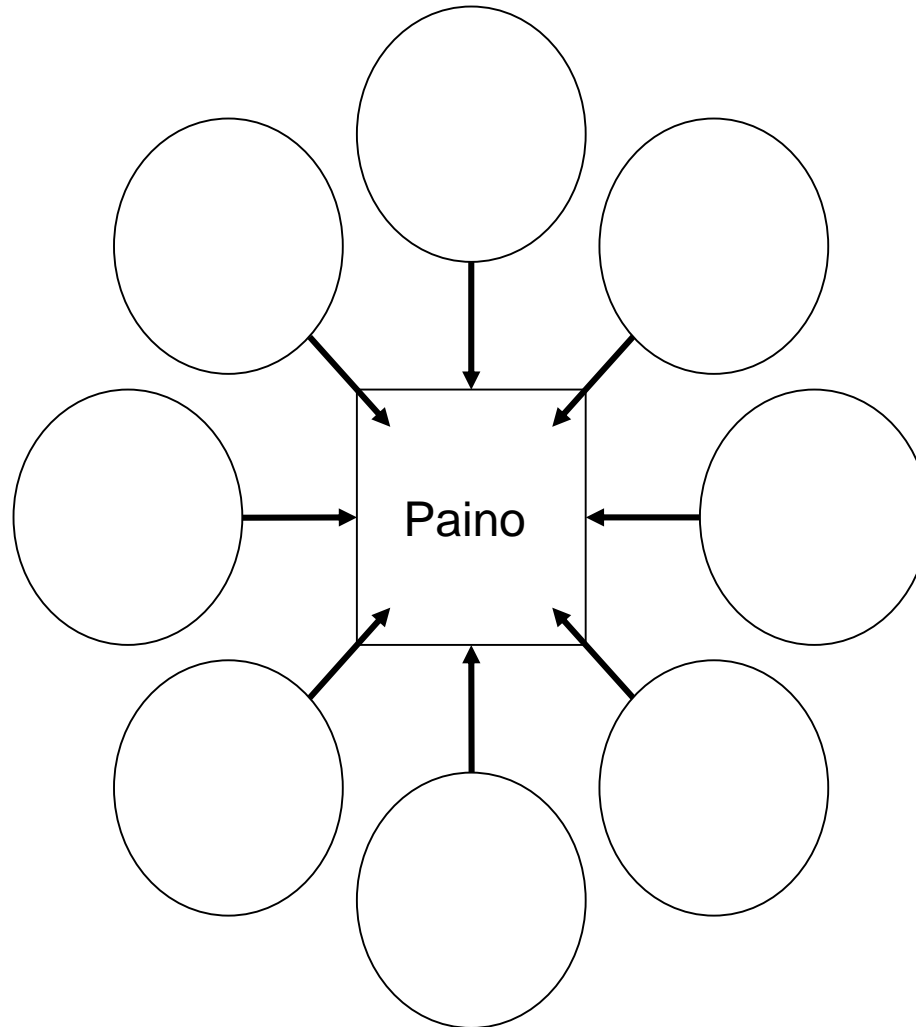
Mitkä tekijät vaikuttavat?

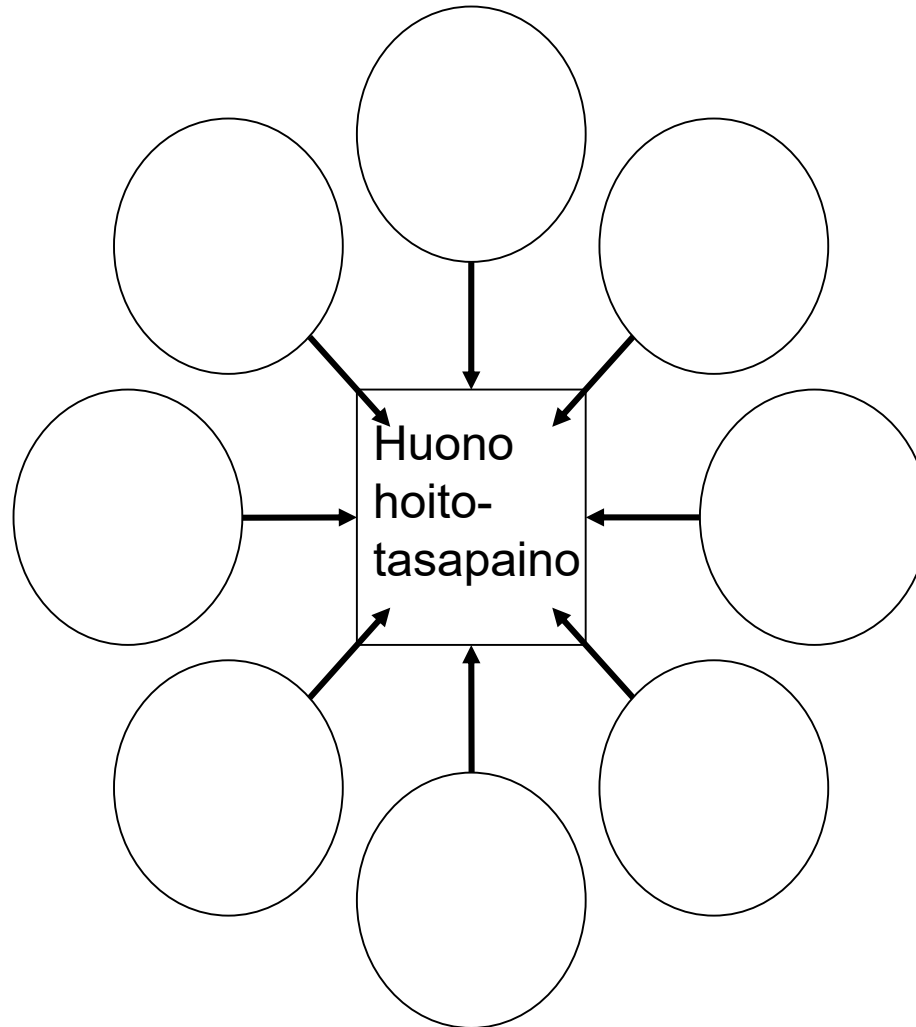
Mihin haluaisi
ja voisi vaikuttaa?

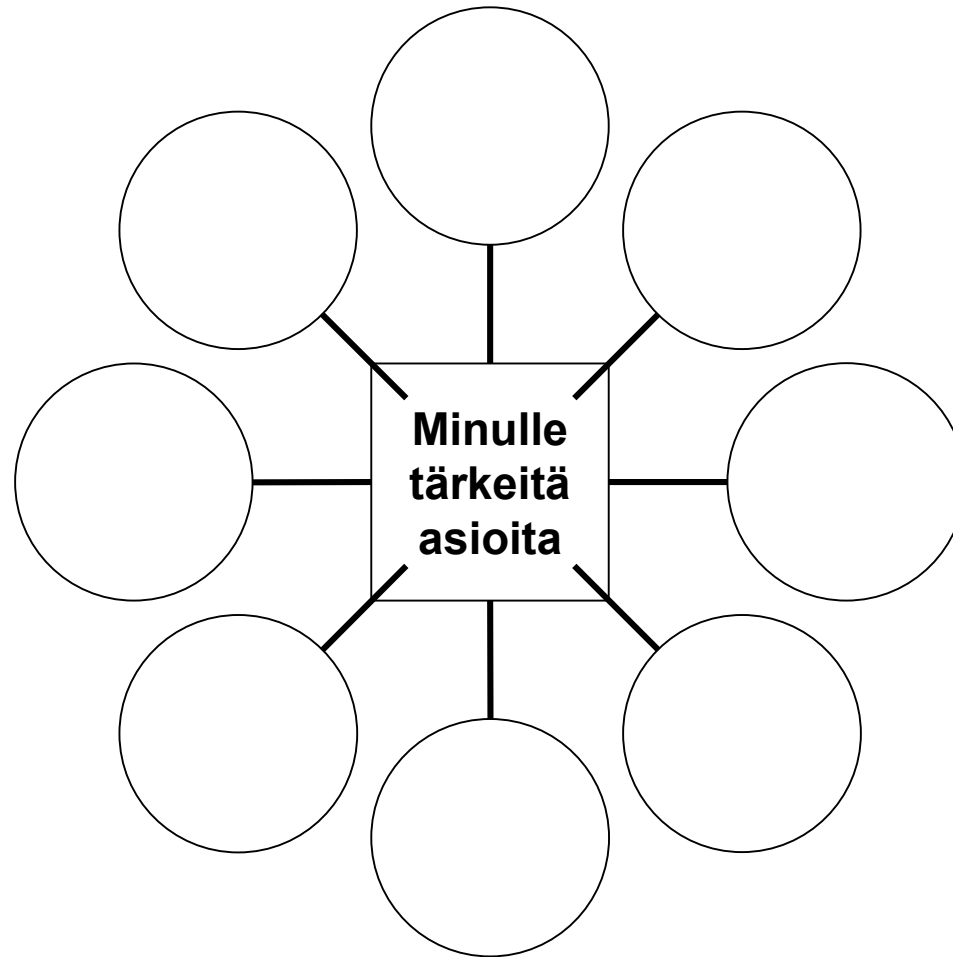
ANALYYSI YHDESTÄ ONGELMASTA Mitkä tekijät vaikuttavat?

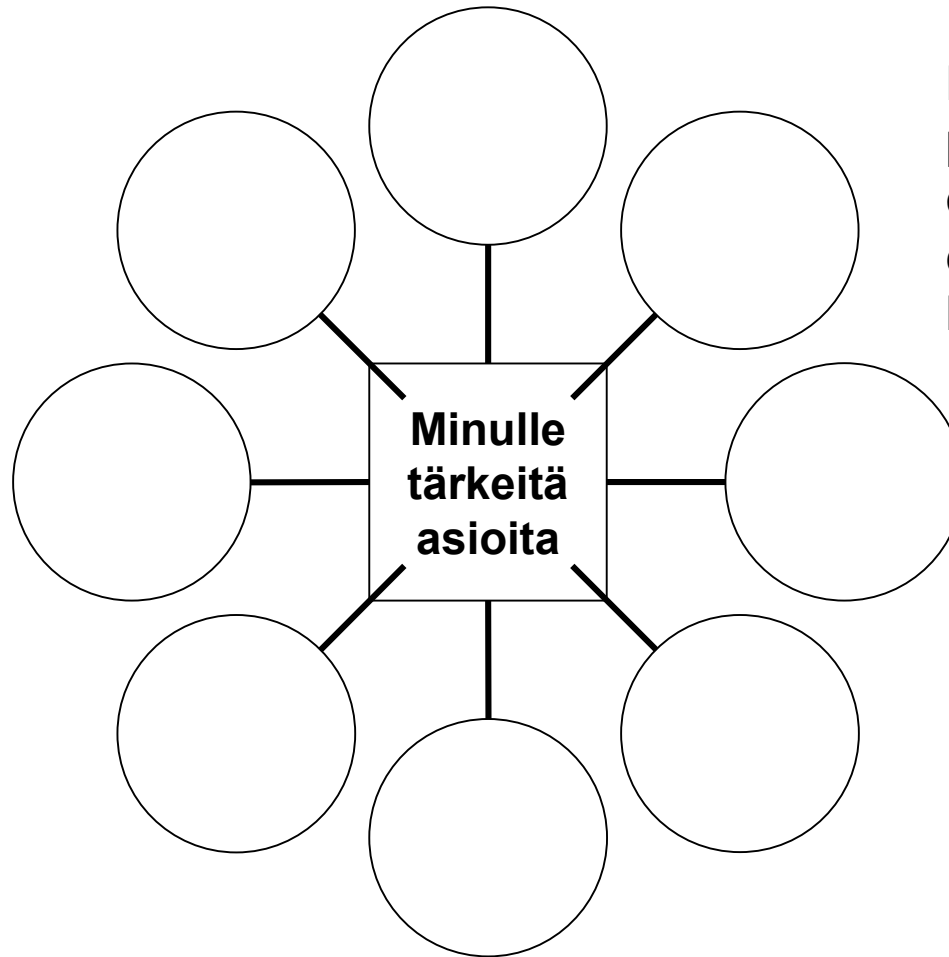
ANALYYSI YHDESTÄ ONGELMASTA Mitkä tekijät vaikuttavat?

Arvokeskustelut: Motivaatioanalyysi

Arvokeskustelut: Motivaatioanalyysi

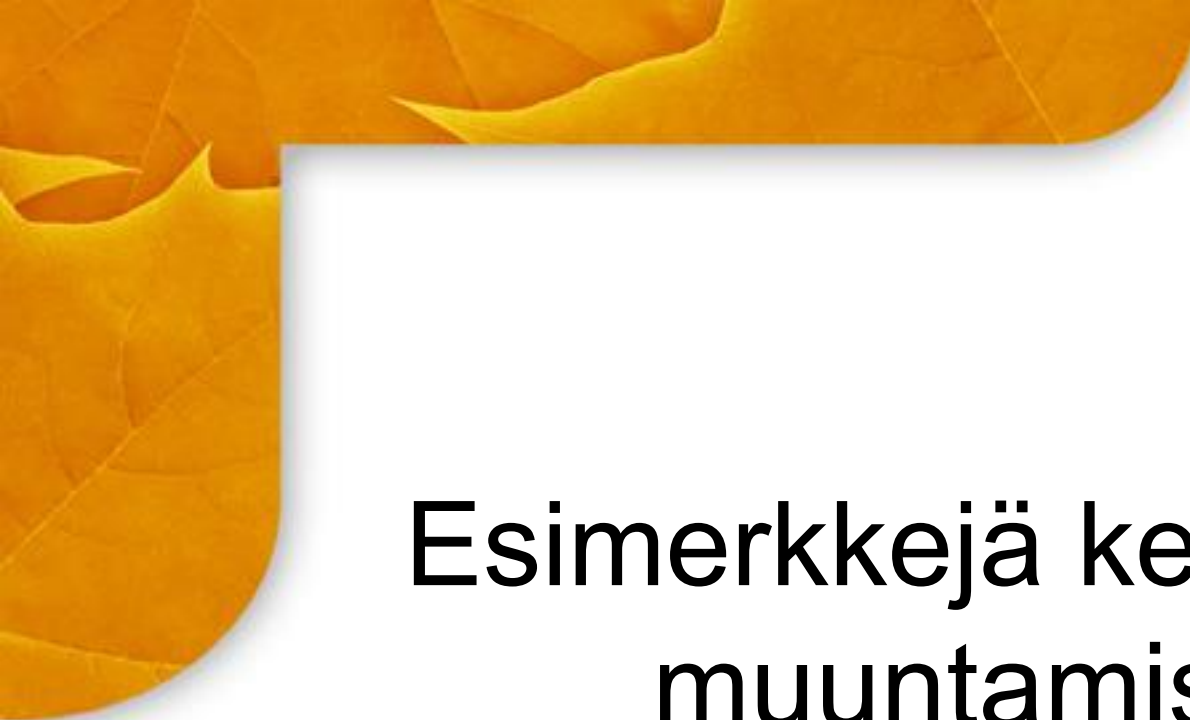
Miten nämä liittyvät painonhallinta-ongelmaan tai diabeteksen hoitotasapainoon?

Suhdekehysteoria (RFT)

- Prosesseihin perustuva keskustelu interventiona.
- Voidaan käydä keskustelua, joka sisältää tutkimuksessa todennettuja prosessipohjaisia ”mini-interventioita”.

Esimerkkejä keskustelun muuntamisesta interventioksi

Muutoksen avustaminen kysymysten ja
keskustelun avulla

Normalisoiminen

- Tuo on täysin normaalia.
- Kuka tahansa, joka olisi kokenut tuon tuntisi samoin.
- Ymmärrän miksi ajattelet niin sen perusteella mitä on tapahtunut.
- Minäkin tuntisin samoin, jos minulla olisi tuollainen kokemus.

Kysymysten hyödyntäminen

Tehdään lisää johtopäätöksiä

- Ja mitä sitten? En sitten? Ja? Ja sitten?
- Tapahtuiko vielä jotakin mutta sen jälkeen kun olit tehnyt X?
- Millä tavalla se vaikutti sinun ajatuksiin/tunteisiin/motivaatioon/suhteisiin/tavoitteisiin/toimintaa myöhemmin?

Esimerkki: ”minä en ole onnistunut painonhallinnassa”

- Millä tavalla tuo ajatus vaikuttaa sinuun ja sinun toimintaasi?
- Mitä tapahtuu kun sinulla on tuo ajatus?

Kysymysten hyödyntäminen

- Välimatkan tai uuden näkökulman ottaminen omiin ajatuksiin, tunteisiin ja tilanteeseen.
- Jos sinä kuulisit sen, mitä sanot joltakin toiselta henkilöltä, mikä sinä ajattelisit siitä?

Esimerkki: ”minä en onnistu ikinä”

- ▣ Jos sinä kuulisit tuon joltakin toiselta henkilöltä, mikä sinä ajattelisit siitä?

Muutoksen avustaminen kysymysten tai keskustelun avulla

Tarkemmat kuvaukset

- Missä tilanteessa teet todennäköisemmin X:n?
- Tässä tilanteessa tapahtuu X ja tuossa toisessa tilanteessa tapahtuu Y.

Esimerkki

- Missä tilanteessa todennäköisemmin et välitä seurata mitä syöt?
- Näyttäisi olevan niin, että tässä tilanteessa otat lääkkeesi ja tuossa toisessa tilanteessa et. Mitä sinulla tulee mieleen siitä?

Toimivuus, tehokkuus tai vaikuttavuus vaikuttavuus

- Ja toisaalta voit tehdä X ja A tapahtuu ja taas toisaalta voit tehdä Y ja B tapahtuu. Mikä näistä vaihtoehtoista toimisi parhaiten sinulle?
- Palveleeko (tai edistääkö) tuo mitä sinä teet hyvää elämääsi, sitä mitä pidät tärkeänä elämässäsi?

Esimerkkejä

- Tuosta liikunnan lisäämisestä tuli mieleen, että voisit lähteä kävelylenkille aamulla tai sitten voisit käydä ulkona puoli tuntia puolen päivän aikaan. Mikä näistä vaihtoehtoista toimisi parhaiten sinulle?
- Palveleeko se, että XXXX.... hyvää elämääsi, sitä mitä pidät tärkeänä elämässäsi?

Apuvälineitä verkossa

Esimerkkejä joistakin työkaluista ja ohjelmista

Verkkotyökaluja suomeksi

- **Oiva.** Jyväskylän yliopiston ja VTT:n kehittämä hyväksymis- ja omistautumisterapian harjoituksia sisältävä mobiilisovellus. Sovelluksen pohjalta on kehitetty myös verkkosivusto. Rekisteröitymällä voi tallettaa muistiinpanoja ja suosikkiharjoituksia, mutta harjoituksia voi tehdä myös kirjautumatta palveluun.

<http://oivamieli.fi/>

Verkkotyökaluja suomeksi

- **Mielenterveystalo.** Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin sivustolta löytyy omahoito-ohjelmia aikuisille ja nuorille sekä nettiterapiaohjelmien esittelyt ja läheteohjeet. Omahoito-ohjelmat sisältävät kuva-, video- ja äänitemateriaalia. Ohjelmiin ei kirjauduta eikä muistiinpanoja talleteta palveluun. Lääkärin läheteellä saatavissa nettiterapioissa etenemistä seuraa nettiterapeutti, joka vastaa potilaan kysymyksiin. <https://mielenterveystalo.fi>

Verkkotyökaluja suomeksi

- **Headsted.** Ilmaiset verkko-ohjelmat on suunnattu (1) masentuneisuuteen ja alakuloon, (2) jännittämiseen, (3) unettomuuteen ja (4) stressiin. Ohjelmissa käytetään menetelmiä, jotka perustuvat pääasiassa hyväksymis- ja omistautumisterapiaan. Ohjelmat pohjautuvat Jyväskylän yliopiston tutkimuksiin.

<https://headsted.fi>

Verkkotyökaluja suomeksi

- **Suomen Mielensterveysseura.**

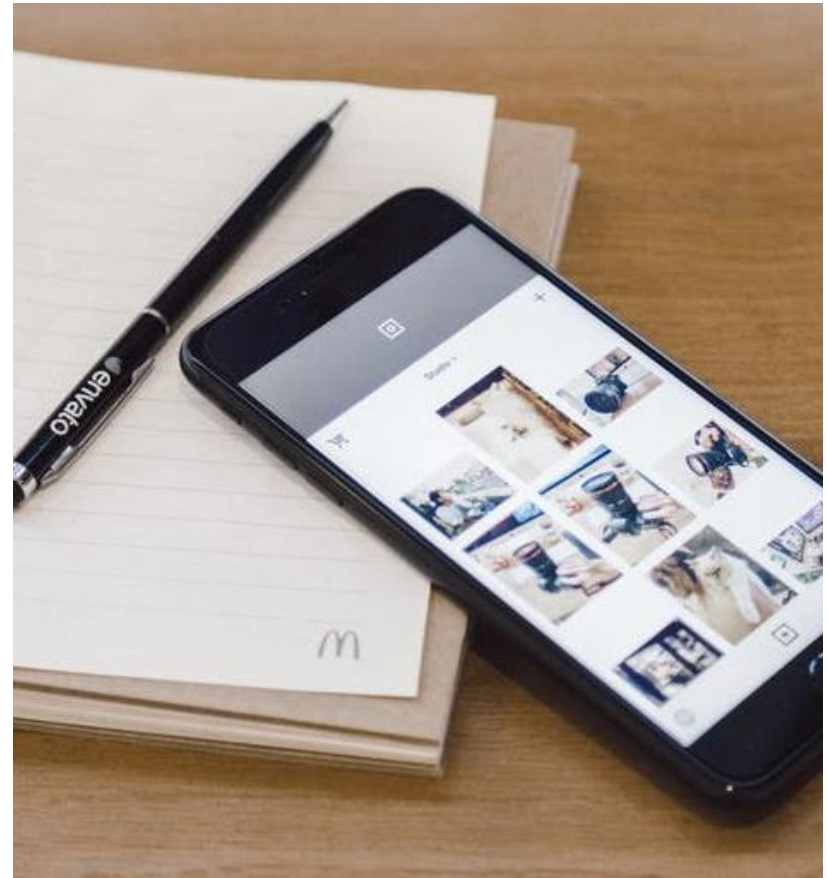
Mielensterveysseuran kattavilta sivuilta löytyy mm. mielensterveyttä vahvistavia harjoituksia, kriisistä selviytymistä tukeva omahoito-ohjelmat Selma (aikuisille) ja Toivo (nuorille), ja verkkokriisikeskus Tukinet.

<http://www.mielensterveysseura.fi/>

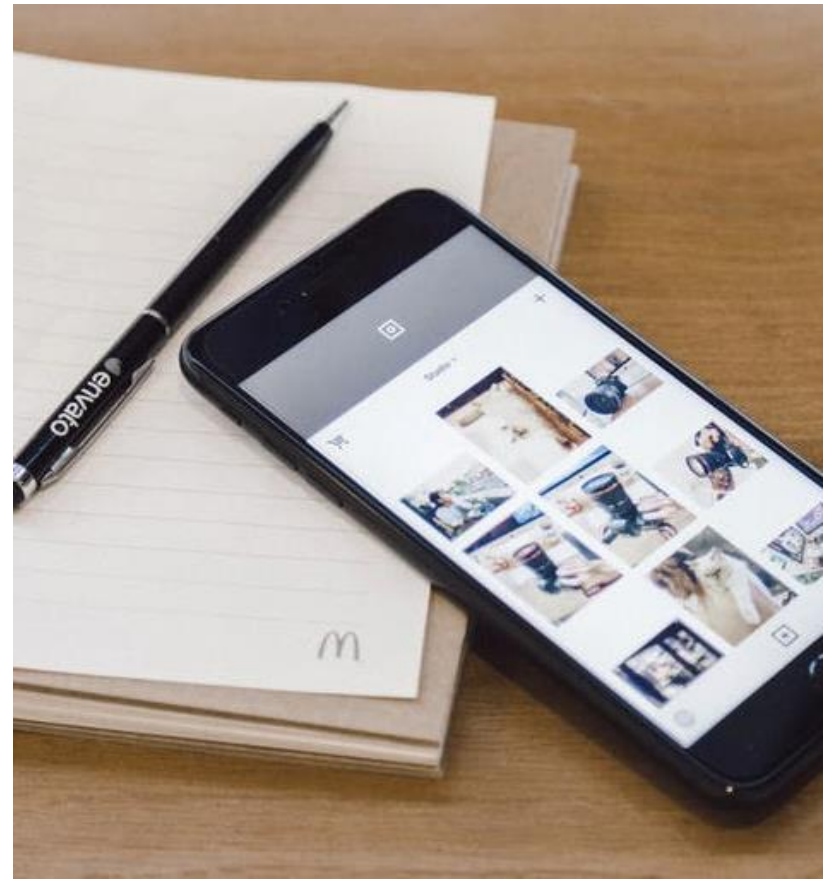
Teknologia

Tiedon keräämisen muutosta selittävistä prosesseista todellisissa tilanteissa useita kertoja päivässä (Ecological momentary assessment, EMA).

Teknologia

Psykologisen prosessipohjaisen intervention vieminen käytännön tilanteisiin useita kertoja päivässä (Ecological momentary interventions, EMI).

Lopuksi

- Voisi miettiä mitä aktivoida enemmän potilas muutosprosessiin.
- Mitä uutta voisi kokeilla?

